

Ju. Tverdokhlib

PSYCHOLOGICAL OPERATIONS PLANNING AND IMPLEMENTING PROCESS

Psychological operations (PsyOps) are the newest and the most powerful means of the political goals achieving in peaceful and in a military time. PsyOps planning and implementing process is not investigated in Ukrainian science. This research focuses on the stages of PsyOps process. The article contains a definition of the terms «psychological operation», «psychological influence», «psychological product», «disinformation», «re-framing», «target audience», «analysis of the target audience». The basic criteria for the selection of the target audience in the psychological operations process are described in this article. This article includes basic methods of psychological influence on target audience. The basic principles of psychological product forming are also revealed in this article.

Key words: *psychological operations (PsyOps), psychological operations planning process, target audience (TA), psychological impact, analysis of the target audience (TAA), the primary target audience, the secondary target audience, PsyOps objectives, supporting PsyOps objectives, potential target audience, the current behavior of the audience, desired behavior of the audience.*

УДК 323.28+355.4

М.П. Требін

ВІЙНА І ТЕРОРИЗМ: СИМБІОТИЧНІ ВІДНОСИНИ

Розглянуто феномени війни і тероризму, показані зміни у веденні бойових дій у сучасних умовах, зростання ролі терористів в якості безпосередніх учасників «гібридної війни» поряд із законними і незаконними збройними формуваннями, спецслужбами, партизанами, бандитами та ін. Розкрити особливості модусу буття терористів, який своєрідно проявляє себе в ході війни. Показано відмінність між тероризмом і війною, базуючись на нормах міжнародного права ведення війни.

Ключові слова: *війна, трансформація війни, «гібридна війна», заколотовійна, тероризм.*

Війна є сумною складовою людського розвитку. Швейцарець Ж.-Ж. Бабель підрахував, що з 3500 р. до н.е. людство прожило без війн лише 292 роки. За цей період виникло близько 14 550 великих і малих війн, у ході яких загинули, померли від голоду, епідемій та інших причин понад 3,66 млрд. людей [1, с. 69]. І в новому тисячолітті війни залишаються сумною прикметою буття людства. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження миру, щорічно на планеті фіксується понад 30 збройних конфліктів, які призводять до загибелі понад 1000 осіб на рік. У 2008-му та 2011 рр. їх кількість досягла найвищої позначки – по 37 конфліктів. За останні 10 років збільшилось і загальне число загиблих унаслідок бойових дій у таких конфліктах: з понад 17 тис. осіб у 2002 р. до понад 22,5 тис. – у 2011р. [2, с. 38]. З 2014 р. в Україні також йде війна, яка офіційно має назву «Антитерористична операція», що вже унесла життя, лише за даними ООН, більше 10 тис. осіб, десятки тисяч наших громадян отримали поранення, мільйони стали вимушеними переселенцями, зруйновано тисячі будинків, промислових підприємств, сотні кілометрів доріг тощо. Тому проблема взаємодії війни і тероризму сьогодні є дуже актуальною, в тому числі і для України.

Зусиллями багатьох мислителів починаючи з давніх часів (Сунь-Цзи, У-Цзи, Геракліт, Аппіан, Флавій Веґецій Ренат), Відродження (Н. Макіавеллі), Нового часу (Д. фон Бюлов,

А. Жоміні, К. фон Клаузевіц) і сучасності (Б. Александер, М. Гарсєв, М. Дейві, М. ван Кревельд, В. Сліпченко, Е. Тоффлер, Х. Гофмайстер та ін.) були виявлені, описані та обґрунтовані сутнісні ознаки війни, її закони, мінливі зміст і форми [3-11]. Феномен тероризму став особливо активно досліджуватися вченими після трагедії в Америці в 2001 р., хоча і раніше він перебував у полі їх зору. Але лише за останні півтора десятиліття написано сотні книг і десятки тисяч статей на цю тему, видані десятки енциклопедій, які досліджують дане явище. Серед вчених, які досліджують сутність, природу, форми і методи боротьби тероризму можна назвати таких дослідників як Й. Александер, В. Антипенко, Е. Гелкі, Д. Гупт, В. Ємельянов, А. Йонгман, Д. Кантер, В. Крутов, У. Лакьор, Г. Мартін, П. Нойманн, Дж. Уайт, П. Уілкінсон, Б. Хоффман, А. Шмід, М. Штоль та ін. [12-25].

Але проблема як симбіотичних відносин, так і різниці між даними феноменами потребує свого дослідження, що й є метою статті.

Німецький військовий теоретик та історик, генерал-майор пруської армії Карл фон Клаузевіц (1780–1831) у передмові до найвідомішої своєї книги «Про війну» писав: «Війна є не що інше, як продовження державної політики іншими засобами» [26, т. 1, с. 11] й акцентував увагу саме на насильницьких засобах. «Війна, – зазначав К. фон Клаузевіц, – це акт насильства, що має метою змусити супротивника виконати нашу волю» [26, т. 1, с. 23]. У заголовку одного з параграфів своєї праці він наводить інше визначення війни: «Війна є актом людських стосунків». І далі: «Війна... належить... до галузі громадського життя. Війна є зіткненням значних інтересів, що розв'язується кровопролиттям, і тільки цим вона відрізняється від інших суспільних конфліктів» [26, т. 1, с. 163]. Водночас К. фон Клаузевіц не вважав кровопролиття й застосування збройної сили обов'язковими ознаками війни і справедливо зазначав, що «війна є зброєю політики; вона неминуче повинна відбивати характер останньої» [26, т. 2, с. 438], К. фон Клаузевіц допускав, що «доведеться, хоч-не-хоч, дійти до визнання таких воєн, які полягають тільки в погрозі супротивнику [26, т. 2, с. 429], і що ведення їх припускає використання тільки політичних та інших невоєнних засобів. У цьому він виявився солідарним з відомим китайським полководцем і військовим теоретиком Сунь-Цзи, який ще в VI–V ст.ст. до н. е. зазначав: «Найкраща війна – розбити задуми супротивника; на наступному місці – розбити його союзи; на наступному місці – розбити його війська» [8, с. 40].

Навіть перший погляд на підходи до війни К. фон Клаузевіца дозволяє нам зробити висновок про те, що війна і тероризм дуже близькі між собою за суттю. І якщо замість означуваного (Dfd) «війна» ми використаємо Dfd «тероризм», то означуюче (Dfn) війни буде розкривати також і сутність явища тероризму, тобто: тероризм – «це акт насильства, що має метою змусити супротивника виконати нашу волю», «є не що інше, як продовження політики іншими засобами», «є актом людських стосунків». Але це лише перший погляд на тероризм і він не охоплює всієї складності даного явища.

Тероризм – це, на жаль, дуже поширене в сучасному світі явище, яке має тривалу історію. У сучасній науковій літературі існує понад ста визначень тероризму [27, с. 235]. Хоча на рівні ООН на сьогоднішній день не досягнуто жодної домовленості про визначення цього поняття [28, р. 120-132]. Американські дослідники тероризму підкреслюють, що це явище легше описати, ніж дати йому чітке, однозначне тлумачення. Саме так підходить американський дослідник Брайан Дженкінс до трактування даного поняття. «Тероризм, – підкреслює він, – визначається залежно від характеру акції, а не від особистості виконавця чи суті справи, за яку він бореться. Усі терористичні акції сполучені з застосуванням насильства або погрозою насильства, що часто супроводжується висуванням конкретних вимог. Насильство спрямовується в основному проти цивільних об'єктів, його мотиви мають політичний характер. Акції проводяться так, щоб залучити максимум суспільної уваги. Виконавці, як правило, є членами організованих груп чи на відміну від інших злочинців беруть на себе відповідальність за вчинені акції. І нарешті, сама акція покликана

зробити вплив, що виходить за рамки заповідання безпосереднього фізичного збитку» [29, р. 2-3]. Ричард Фолкенрес у своєму визначенні тероризму підкреслює ще й релігійний аспект. Для нього тероризм – це «мотивоване насильство з певними політичними, соціальними чи релігійними цілями за допомогою залякування широких верств населення» [30, р. 150]. В. Ємельянов у своїй монографії «Тероризм – як явище і як склад злочину» дає визначення тероризму, яке підкреслює політико-правовий аспект явища: «Тероризм – це привселюдно вчинені загально небезпечні дії чи погрози такими, спрямовані на залякування населення чи соціальних груп, з метою прямого чи опосередкованого впливу на прийняття будь-якого рішення або відмовлення від нього в інтересах терористів» [31, с. 28]. З точки зору Д. Ольшанського, тероризм являє собою найжорстокіші насильницькі дії, спрямовані на формування емоційного стану страху (в першу чергу, у мирного населення) для досягнення своїх цілей [32, с. 56]. На думку фахівців, серед визначень прийнятним виглядає також наступне: «Тероризм – це застосування недержавного насильства чи погрози насильства з метою викликати паніку в суспільстві, послабити і навіть скинути уряд і викликати політичні зміни, він спрямований на дестабілізацію державних режимів, порушення у населення стурбованості через свою беззахисність перед загрозою насильства, зміну в результаті цього державної влади в країні, на здійснення інших політичних, релігійних чи етнічних сподівань» [33, с. 7]. Хоча і ця дефініція тероризму не є досконалою. З нашої точки зору, під тероризмом слід розуміти соціальне явище, яке засноване на використанні або загрозі використання насилля у вигляді терористичного акту з метою наростання атмосфери страху та безвиході у суспільстві в ім'я досягнення цілей суб'єктів терористичної діяльності [34, с. 691]. Тероризму притаманні масштабність, демонстративність, різноманіття використовуваних засобів під час проведення терористичних актів і високий ступінь суспільної небезпеки. І тому тероризм сьогодні стає частиною збройної боротьби, а терористи учасниками сучасних війн, особливо якщо враховувати їхні зміни.

Відомий радянський воєначальник М. Тухачевський писав у 1926 р. в «Питаннях сучасної стратегії», що «відповісти на запитання – який характер буде мати уся майбутня війна – неможливо, бо мірою свого розвитку війна змінює свої форми, свій характер і передбачити їх заздалегідь неможливо» [35, т. 1, с. 252]. Тобто феномен війни постійно трансформується разом зі змінами, що відбуваються у світі. Що і відзначає один з найвідоміших сучасних фахівців з проблем війни М. ван Кревельд: «У міру того як традиційні форми збройних конфліктів відходять у минуле, з'являються зовсім нові, які готові прийти їм на зміну». І ми є тому свідками.

На полі бою в сучасному збройному конфлікті поряд з регулярними військами з'являється безліч нових дійових осіб – іррегулярні формування повстанців і бойовиків, кримінальні банди, міжнародні терористичні мережі, приватні військові компанії та легіони іноземних найманців, підрозділи спецслужб різних країн світу, а також військові контингенти міжнародних організацій. На Заході новий тип війни отримав назву «гібридної війни». Концептуальним обґрунтуванням цієї війни протягом ХХІ ст. займалися, насамперед, американські військові теоретики Р. Глен, Дж. Гордон, Д. Кілкаллен, Дж. Маккуен, Дж. Маттіс, Дж. Мацумура, У. Немет, Е. Сімпсон, Р. Уїлкі, Н. Фрейер, Ф. Хоффман, норвезький фахівець Г. Карлсен, нідерландський – Франк ван Каппен та ін. [36–41]. Хоча деякі зарубіжні вчені (К. Лоу, П. Мансур, У. Мюррей, Н. Ямагучі та ін.) вважають, що нічого нового ця концепція для теорії військового мистецтва не дає, оскільки ті або інші гібридні загрози та форми військових дій вже існували у військовій практиці минулого [42].

Концепція «гібридної війни» дуже нагадує концепцію «заколотовійни», яку ще у 1950–1970-тих рр. створив уродженець Одеси підполковник Генерального Штабу Євген Едуардович Месснер. Вона викладена в книгах «Заколот – ім'я третьої всесвітньої» (1960), «Всесвітня заколотовійна» (1971) та ін. [43; 44]. Месснер вже тоді зумів передбачити

характер воєн ХХІ століття, розмах міжнародного тероризму і неготовність державних силових структур протистояти цій новій загрозі. Є. Месснер висунув і науково обґрунтував припущення-попередження про те, що світова цивілізація (Вільний світ) піддається «навалі руйнівних сил» (сил зла і терору) і що в зв'язку з цим головною небезпекою (історичним викликом) для всього людства є «Всесвітня заколотівна» – новий тип тотальної (і до того ж «неправильної», «еретичної») війни. Війни, яка характеризується «воюванням в стилі заколоту»: революціями, переворотами, повстаннями, заворушеннями, шкідництвом, шпигунством, підпільним терором, партизанством (геріллю) і повстанством, військово-політичним бандитизмом, психо- і тайновоюванням, потаєними нападами, провокаціями, пропагандою і агітацією, іншими всілякими способами розламування культур, структур народу, розкладання армії тощо [45].

За словами підполковника корпусу морської піхоти США У. Немета, гібридна війна – це «сучасний вид партизанської війни», який «об'єднує сучасні технології та сучасні методи мобілізації» [46]. Н. Фрейер з Центру стратегічних і міжнародних досліджень (США) визначив чотири загрози гібридної війни: 1) традиційні; 2) нестандартні; 3) тероризм і 4) підривні, коли використовуються технології для протидії перевагам у військовій силі [47]. Д. Кілкален, автор книги «Випадкова герилья» («The Accidental Guerilla»), стверджує, що гібридна війна – це краще визначення сучасних конфліктів, але підкреслює, що вона є комбінацією партизанської та громадянської воєн, а також заколоту і тероризму [48, р. 4–6]. «Гібридна війна – це мішанина класичного ведення війни з використанням нерегулярних збройних формувань. Держава, яка веде гібридну війну, укладає змову з недержавними виконавцями – бойовиками, групами місцевого населення, організаціями, зв'язок із якими формально повністю заперечується. Ці виконавці можуть робити такі речі, які сама держава робити не може, оскільки будь-яка держава зобов'язана дотримуватися Женевської та Гаазької конвенцій про закони сухопутної війни, домовленості з іншими країнами. Всю брудну роботу можна перекласти на плечі недержавних формувань», – роз'яснює генерал-майор у відставці Франк ван Каппен, колишній радник з безпеки в ООН і НАТО [49]. Так діяла Росія в Криму, так само – на Донбасі.

Співробітник центру стратегічних досліджень при Університеті національної оборони (США) Ф. Хофманн характеризує гібридну війну як «повний арсенал різних видів бойових дій, включаючи конвенційні можливості, іррегулярні тактику та формування; терористичні акти (в тому числі безглузде насильство й примус) і кримінальний безлад» [50]. Як підкреслює М. ван Кревельд: «У майбутньому війни будуть вести не армії, а групи, членів яких ми сьогодні називаємо терористами, партизанами, бандитами і грабіжниками, але які безсумнівно придумують для себе більш прийнятні офіційні титули» [6, с. 273]. Тому і гібридні війни можуть вестися як державою, так і різними недержавними акторами, в тому числі терористами, про що свідчать бойові дії у Сирії, де вже декілька років урядові війська не в змозі перемогти терористичне угруповання ІДІЛ, за різними оцінками «під рушницю» у цього угруповання перебуває від 50 до 200 тис. бойовиків.

Найважливішими складовими модусу буття терористів, з нашої точки зору, є яскраво виражена деструктивна аксіосфера, авторитаризм, відчуття винятковості, орієнтування на домінування групового етосу, «театральність» [51]. Деструктивна аксіосфера ґрунтується на притаманному більшості терористів антиномічному баченні світу та суспільства («ми – вони»), що виявляється в крайній нетерпимості до будь-якого інакомислення, хитань та сумнівів. Важливим мотивом звернення до тероризму є гіпертрофована потреба в зміцненні особистої ідентичності, що досягається приналежністю до групи терористів. Тут відбувається переплетення ідеї ідентичності з ідеєю служіння великій меті, що додає особливої значущості ідентичності. Оскільки приналежність до групи є однією з вищих цінностей, групові норми ідеалізуються, а занепадна самосвідомість і слабке Я лише сприяють експансії групової свідомості. Суспільство інферналізується, активно

заперечуються загальнолюдські цінності, в першу чергу, право інших людей на життя. Насильство, агресивність стають самоцінностями. Привабливість насильства, агресивності полягають у тому, що вони дозволяють орієнтованим на діяльність, імпульсивним, душевно дисгармонійним людям здійснювати на практиці в стислі терміни власні уявлення про добро і справедливість, «покарати» тих, хто заважає цим уявленням втілитися в життя.

Терористична діяльність укладається в схему, яку запропонував американський соціолог Х. Келман. Він встановив, що насильство супроводжується трьома процесами: 1) санкціонування; 2) рутинізація; 3) дегуманізація [52]. Ці процеси ґрунтуються на наростаючому ослабленні моральної відповідальності за вчинені дії, абсолютному нехтуванню правами та свободами інших людей, загальнолюдськими цінностями. Як підтверджує історична практика, мірою того, як з'ясовується нереалістичність «добрих намірів», засоби стають дедалі більше нелюдськими й цинічними, а мета втрачається, зникає або трансформується до невпізнання. Сумно відома максима «морально все, що корисно для справи» – не лише популярний аргумент тероризму. Тероризм у всіх його проявах безпосередньо з цього впливає. На цьому засновані як індивідуальні вбивства, так і масове знищення людей.

І саме це дозволяє нам побачити різницю між війною і тероризмом. Критеріями справедливої війни є дві складові: перша пояснює *jus ad bellum* (право на війну), друга відноситься до *jus in bello* (право в ході війни). «Право на війну» включає наступні критерії: війна повинна бути оголошена, і має бути підстава, що виправдовує насильство; війна повинна бути останнім доводом (*ultima ratio*); успіх повинен бути ймовірним; вигода повинна виправдовувати збиток; з другого боку, для «права в ході війни» ми можемо назвати такі критерії: насильство має бути необхідним для досягнення намічених цілей; насильство не повинно бути спрямоване проти невинних людей; не повинен бути заподіяний величезної супутній збиток, наприклад каліцтва та смерть величезного числа невинних людей; насильство не повинно заподіяти більшої шкоди, ніж міг заподіяти або фактично заподіяв сам злочин. Правила ведення військових дій, що увійшли в міжнародне законодавство у вигляді знаменитих Гаазьких і Женевських військових конвенцій 1899, 1907 і 1949 років, диктують жорсткі обмеження: 1) дають цивільним особам, які не беруть участі у військових діях, імунітет від нападу; 2) забороняють захоплення мирних громадян; 3) накладають правила спілкування з захопленими в полон і військовополоненими, що самі здалися; 4) забороняють репресії як проти цивільних осіб, так і проти військовополонених; 5) вимагають визнавати статус нейтральної території і права громадян нейтральних держав; 6) забезпечують недоторканність дипломатичних осіб та інших уповноважених представників. І ці правила завжди порушуються терористами, в якому б куточку планети вони не діяли.

Таким чином, війна і тероризм, з одного боку, пов'язані симбіотично, і той, і інший феномен використовує насильство для досягнення своїх цілей, більш того, в умовах появи нових форм збройної боротьби, зокрема, «гібридної війни», терористи стають невід'ємними учасниками цієї війни поряд із законними і незаконними збройними формуваннями, спецслужбами, партизанами, бандитами та ін., з другого боку, способи ведення бойових дій і поведінка на війні терористів повністю перекидає феномен війни, яка діє в рамках міжнародного права.

Список використаної літератури:

1. Малышева Е. М. Мировые войны и локальные военные конфликты в истории: последствия, уроки / Е. М. Малышева // Вестник Адыгейского государственного университета. – 2005. – № 1. – С. 69–78 ; Malysheva Ye. M. Mirovye voyny i lokalnye voennye konflikty v istorii: posledstviya, uroki / Ye. M. Malysheva // Vestnik Adygeyskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2005. – № 1. – S. 69–78.

2. СІПРІ 2013: озброєння, роззброєння та міжнародна безпека : щорічник : пер. з англ. / редкол. укр. вид. : Л. Шангіна та ін. – Київ : Заповіт, 2014. – 520 с. ; SIPRI 2013: ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka : shchorichnyk : per. z anhl. / redkol. ukr. vyd. : L. Shanhina ta in. – Kyiv : Zapovit, 2014. – 520 s.
3. Александер Б. Как выигрываются войны / Б. Александер ; пер. с англ. В. Беленького. – Москва : АСТ ; Транзиткнига, 2004. – 604 с. ; Aleksander B. Kak vyigryvayutsya voyny / B. Aleksander ; per. s angl. V. Belenkogo. – Moskva : AST ; Tranzitkniga, 2004. – 604 s.
4. Гареев М. А. Если завтра война?... (Что изменится в характере борьбы в ближайшие 20–25 лет) / М. А. Гареев. – Москва : ВлаДар, 1995. – 238 с. ; Gareev M. A. Yesli zavtra voyna?... (Chto izmenitsya v kharaktere borby v blizhayshie 20–25 let) / M. A. Gareev. – Moskva : VlaDar, 1995. – 238 s.
5. Дэйви М. Эволюция войн / М. Дэйви ; пер. с англ. Л. А. Калашниковой. – Москва : ЗАО Центрполиграф, 2009. – 382 с. ; Deyvi M. Evolyutsiya voyn / M. Deyvi ; per. s angl. L. A. Kalashnikovoy. – Moskva : ZAO Tsentropoligraf, 2009. – 382 s.
6. Кревельд ван М. Трансформация войны / М. ван Кревельд; пер. с англ. под ред. Ю. Кузнецова – 2-е изд., испр. – Москва : ИРИСЭН, Социум, 2015. – 320 с. ; Kreveld van M. Transformatsiya voyny / M. van Kreveld; per. s angl. pod red. Yu. Kuznetsova – 2-e izd., ispr. – Moskva : IRISEN, Sotsium, 2015. – 320 s.
7. Слипченко В. И. Войны шестого поколения : оружие и военное искусство будущего / В. И. Слипченко. – Москва : Вече, 2002. – 384 с. ; Slipchenko V. I. Voyny shestogo pokoleniya : oruzhie i voennoe iskusstvo budushchego / V. I. Slipchenko. – Moskva : Veche, 2002. – 384 s.
8. Сунь-Цзы Трактаты о военном искусстве / Сунь-Цзы, У-Цзы ; пер. с кит., предисл. и коммент. Н. И. Конрада. – Москва : АСТ ; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2002. – 558 с. ; Sun-Tszy Traktaty o voennom iskusstve / Sun-Tszy, U-Tszy ; per. s kit., predisl. i komment. N. I. Konrada. – Moskva : AST ; Sankt-Peterburg : Terra Fantastica, 2002. – 558 s.
9. Тоффлер Э. Война и антивоина : что такое война и как с ней бороться. Как выжить на рассвете XXI века / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. – Москва : АСТ; Транзиткнига, 2005. – 412 с. ; Toffler E. Voyna i antivoyna : chto takoe voyna i kak s ney borotsya. Kak vyzhit na rassvete XXI veka / E. Toffler, Kh. Toffler. – Moskva : AST; Tranzitkniga, 2005. – 412 s.
10. Требин М. Войны XXI века / М. Требин. – Москва : АСТ ; Минск : Харвест, 2005. – 608 с. ; Trebin M. Voyny KhKhI veka / M. Trebin. – Moskva : AST ; Minsk : Kharvest, 2005. – 608 s.
11. Хофмайстер Х. Воля к войне, или Бессилие политики : филос.-полит. трактат / Х. Хофмайстер; пер. с нем. и послесл. О. А. Коваль. – Санкт-Петербург : ИЦ «Гуманитарная Академия», 2006. – 288 с. ; Khofmayster Kh. Volya k voyne, ili Bessilie politiki : filos.-polit. traktat / Kh. Khofmayster; per. s nem. i poslesl. O. A. Koval. – Sankt-Peterburg : ITs «Gumanitarnaya Akademiya», 2006. – 288 s.
12. Антипенко В. Ф. Міжнародна кримінологія: досвід дослідження тероризму : моногр. / В. Ф. Антипенко. – Одеса : Фенікс, 2011. – 317 с. ; Antypenko V. F. Mizhnarodna kryminolohiia: dosvid doslidzhennia teroryzmu : monohr. / V. F. Antypenko. – Odesa : Feniks, 2011. – 317 s.
13. Канцір В. С. Тероризм у сучасному глобалізаційному просторі: філософсько-правовий вимір : моногр. / В. С. Канцір. – Львів : Край, 2011. – 554 с. ; Kantsir V. S. Teroryzm u suchasnomu hlobalizatsiinomu prostori: filosofsko-pravovyi vymir : monohr. / V. S. Kantsir. – Lviv : Krai, 2011. – 554 s.
14. Тероризм: визначення і сутність : моногр. / за заг. ред. В. В. Крутова, І. І. Мусієнка, В. П. Ємельянова. – Київ : Нац. акад. СБУ, 2015. – 191 с. ; Teroryzm: vyznachennia i sutnist : monohr. / za zah. red. V. V. Krutova, I. I. Musienka, V. P. Yemelianova. – Kyiv : Nats. akad. SBU, 2015. – 191 s.s.

15. Тероризм: теоретико-прикладні аспекти : навч. посіб. / за заг. ред. В. К. Гришука. – Львів : ЛьвДУВС, 2011. – 327 с. ; Teroryzm: teoretyko-prykladni aspekty : navch. posib. / za zah. red. V. K. Hryshchuka. – Lviv : LvDUVS, 2011. – 327 s.
16. Требин М. П. Терроризм в XXI веке / М. П. Требин. – Минск : Харвест, 2003. – 816 с. ; Trebin M. P. Terrorizm v KhKhI veke / M. P. Trebin. – Minsk : Kharvest, 2003. – 816 s.
17. Guelke A. Terrorism and global disorder : political violence in the contemporary world / A. Guelke. – London : Tauris, 2006. – 284 p.
18. Laqueur W. Terrorism / Walter Laqueur. – Boston - Toronto : Little. Brown, 1977. – 277 p.
19. Neumann P. R. Der Terror ist unter uns : Dschihadismus und Radikalisierung in Europa / Peter R. Neumann. – Berlin : Ullstein, 2016. – 297 s.
20. Schmid A. P. Political Terrorism: a New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, & Literature / A. P. Schmid, A. J. Jongman M. Stohl; foreword by I. L. Horowitz. – New Brunswick, New York : Transaction Publishers, 2005. – 700 p.
21. The Faces of Terrorism : Multidisciplinary Perspectives / ed. by D. Canter. – Chichester, UK ; Malden, MA : Wiley-Blackwell, 2009. – 300 p.
22. The Routledge Handbook of Terrorism Research / ed. by A. P. Schmid. – New York : Routledge, 2011. – 718 p.
23. The SAGE Encyclopedia of Terrorism / ed. by G. Martin. – 2nd ed. – Thousand Oaks, California : SAGE Reference, 2011. – 689 p.
24. White J. R. Terrorism and Homeland Security / J. R. White. – Belmont, CA : Wadsworth Cengage Learning, 2014. – 501 p.
25. Wilkinson P. Political terrorism / P. Wilkinson. – London : Macmillan, 1974. – 159 p.
26. Клаузевиц К. О войне : в 2-х т. / К. Клаузевиц. – Москва : АСТ; Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 2002. – Т.1. – 558 с.; Т.2. – 574 с.; Klauzevits K. O voyne : v 2-kh t. / K. Klauzevits. – Moskva : AST; Sankt-Peterburg : Terra Fantastica, 2002. – Т.1. – 558 s.; Т.2. – 574 s.
27. Сидоров Б. В. Терроризм и террористическая деятельность: вопросы соотношения, системный анализ и проблема совершенствования уголовно-правового и криминологического противодействия / Б. В. Сидоров // Вестник экономики, права и социологии. – 2015. – № 4. – С. 234-243 ; Sidorov B. V. Terrorizm i terroristicheskaya deyatelnost: voprosy sootnosheniya, sistemnyu analiz i problema sovershenstvovaniya ugolovno-pravovogo i kriminologicheskogo protivodeystviya / B. V. Sidorov // Vestnik ekonomiki, prava i sotsiologii. – 2015. – № 4. – S. 234-243
28. Cassese A. International Criminal Law / A. Cassese. – Oxford : Oxford University Press, 2003. – 472 p.
29. Jenkins B. M. The Study of Terrorism: Definitional Problem / B. M. Jenkins. – Santa Monica, California : Rand Corp., 1980. – 10 p.
30. Falkenrath R. A. Problems of Preparedness: U.S. Readiness for a Domestic Terrorist Attack / R. A. Falkenrath // International Security. – 2001. – Vol .25, № 4. – p. 147-186
31. Емельянов В. П. Терроризм – как явление и как состав преступления / В. П. Емельянов. – Харьков : Право, 1999. – 269 с. ; Yemelyanov V. P. Terrorizm – kak yavlenie i kak sostav prestupleniya / V. P. Yemelyanov. – Kharkov : Pravo, 1999. – 269 s.
32. Ольшанский Д. В. Психология терроризма / Д. В. Ольшанский. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 288 с. ; Olshanskiy D. V. Psikhologiya terrorizma / D. V. Olshanskiy. – Sankt-Peterburg : Piter, 2002. – 288 s.
33. Крайнев А. Терроризм – глобальная проблема современности / А. Крайнев // Зарубежное военное обозрение. – 1997. – № 6. – С. 5-8 ; Kraynev A. Terrorizm – globalnaya problema sovremennosti / A. Kraynev // Zarubezhnoe voennoe obozrenie. – 1997. – № 6. – S. 5-8.

34. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна. – Харків : Право, 2015. – 816 с. ; *Politolohichnyi entsyklopedychnyi slovnyk / za red. M. P. Trebina. – Kharkiv : Pravo, 2015. – 816 s.*
35. Тухачевский М. Н. Избранные произведения в 2-х т. / М. Н. Тухачевский. – Москва : Воениздат, 1964. – Т. 1. – 320 с.; Т.2. – 264 с. ; *Tukhachevskiy M. N. Izbrannye proizvedeniya v 2-kh t. / M. N. Tukhachevskiy. – Moskva : Voenizdat, 1964. – T. 1. – 320 s.; T.2. – 264 s.*
36. Freier N. The Defense Identity Crisis: It's a Hybrid World / Nathan Freier // *Parameters. – 2009. – Vol. 39. – Autumn. – P. 81-94*
37. Hoffman F. G. Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars / F. G. Hoffman. – Arlington, VA : Potomac Institute for Policy Studies, 2007. – 72 p.
38. Hoffman F. G. Hybrid Warfare and Challenges / F. G. Hoffman // *Joint Force Quarterly. – 2009. – № 52. – P. 34–39*
39. Mattis J. N. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars / J. N. Mattis, F. G Hoffman // *Proceedings. – 2005. – Vol. 131/11/1,233. – P. 18–19*
40. McCuen J. J. Hybrid Wars / J. J. McCuen // *Military Review. – 2008. – Vol. 88, № 2. – P. 107–113*
41. Wilkie R. Hybrid Warfare: Something Old, Not Something New / R. Wilkie // *Air & Space Power Journal. – 2009. – Vol. XXIII, № 4. – P. 13–17*
42. Hybrid Warfare: Fighting Complex Opponents from the Ancient World to the Present / ed. By W. Murray, P. R. Mansoor. – New York : Cambridge University Press, 2012. – 329 p.
43. Месснер Е. Э. Всемирная мятежевойна / Е. Э. Месснер. – Жуковский; Москва : Кучково поле, 2004. – 512 с. ; *Messner Ye. E. Vsemirnaya myatezhevoyna / Ye. E. Messner. – Zhukovskiy; Moskva : Kuchkovo pole, 2004. – 512 s.*
44. Хочешь мира, победи мятежевойну! Творческое наследие Е. Э. Месснера. – Москва : Военный университет, Русский путь, 2005. – 696 с. - (Российский военный сборник. Вып. 21) ; *Khochesh mira, pobedi myatezhevoynu! Tvorcheskoe nasledie Ye. E. Messnera. – Moskva : Voennyu universitet, Russkiy put, 2005. – 696 s. - (Rossiyskiy voennyu sbornik. Vip. 21)*
45. Требін М. П. Концепція «заколотовійни» Є. Месснера / М. П. Требін // *Гілея : науковий вісник. - 2014. – Вип. 88. – С. 221-225 ; Trebin M. P. Kontseptsiia «zakolotoviinyu» Ye. Messnera / M. P. Trebin // Hileia : naukovyi visnyk. - 2014. – Vyp. 88. – S. 221-225*
46. Nemeth W. J. Future War and Chechnya: A Case for Hybrid Warfare [Electronic resource] / W. J. Nemeth. – Monterey, CA : Naval Postgraduate School, June 2002. – Mode of access : http://calhoun.nps.edu/bitstream/handle/10945/5865/02Jun_Nemeth.pdf
47. Freier N. Hybrid Threats and Challenges: Describe... Don't Define [Electronic resource] / N. Freier // Small Wars Foundation. – Mode of access : <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/343-freier.pdf>
48. Kilcullen D. The Accidental Guerilla. Fighting Small Wars in the Midst of a Big One / D. Kilcullen. – New York : Oxford University Press, 2009. – 384 p.
49. Корнієнко С. Путін веде в Україні гібридну війну – генерал Каппен [Електронний ресурс] / С. Корнієнко // Центр глобалістики «Стратегія ХХІ». – Режим доступу : <http://geostrategy.org.ua/ua/komentari/item/409-putin-vede-v-ukrayini-gibridnuviynu-general-kappen> ; *Korniienko S. Putin vede v Ukraini hibrydnu viinu – heneral Kappen [Elektronnyi resurs] / S. Korniienko // Tsentr hlobalistyky «Stratehiia KhKhI». – Rezhym dostupu : http://geostrategy.org.ua/ua/komentari/item/409-putin-vede-v-ukrayini-gibridnuviynu-general-kappen*
50. Hoffman F. G. 'Hybrid Threats': Neither Omnipotent Nor Unbeatable [Electronic resource] / F. G. Hoffman. – Mode of access : <http://www.fpri.org/article/2010/07/hybrid-threats-neither-omnipotent-unbeatable/>

51. Требин М. Терроризм как деструктивный модус бытия / М. Требин // Психология террористов и серийных убийц : хрестом. – Минск : Харвест, 2004. – С. 230-252 ; Trebin M. Terrorism kak destruktivnyy modus bytiya / M. Trebin // Psikhologiya terroristov i seriynykh ubiyts : khrestom. – Minsk : Kharvest, 2004. – S. 230-252

52. Kelman H. Violence without Moral Restraint: Reflection on the Dehumanisation of Victims and Victimiziers / H. Kelman // The Journal of Social Issues. – 1973. – Vol. 29, № 4. – P. 25–61

Стаття надійшла до редакції 05.05.2017 р.

M. Trebin

WAR AND TERRORISM: SYMBIOTIC RELATIONSHIPS

Consider the phenomenon of war and terrorism. Even at first glance approach to war Karl von Clausewitz allows us to conclude that the war and terrorism are very close to each other in essence. And if instead of the signified (Dfd) «war» we use Dfd «terrorism» is signifying (Dfn) war will reveal also the essence of the phenomenon of terrorism, the terrorism – «is an act of violence is to force the enemy to fulfill our will», «is nothing but a continuation of ... politics by other means», «is an act of human relationships». But this is only a first look at terrorism and it does not cover the complexity of the phenomenon. In our view, when terrorism should understand the social phenomenon that is based on the use or threat of use of violence as a terrorist act with the aim of increase climate of fear and hopelessness in society in order to achieve business goals terrorist activity. Terrorism inherent scalability, show off, diversity means used during the terrorist attacks and the high degree of public danger.

The phenomenon of war is constantly being transformed along with the changes taking place in the world. On the battlefield in modern armed conflict, along with regular troops there are many new actors - forming irregular insurgents and militias, criminal gangs and international terrorist networks, private military companies and legions of foreign mercenaries, secret service units around the world, as well as troop international organizations. In the West, a new type of war is called «hybrid warfare». The concept of «hybrid warfare» is very similar to the concept of «mutiny-war», which is those in 1950-1970-ies. created Ye. Messner. He advanced and scientifically substantiated assumptions warning that global civilization (Free World) exposed «the invasion of destructive forces» (forces of evil and terror), and that in this context, the main danger (historical call) for all humanity is «World mutiny-war» - a new type of all-out (and also «wrong», «heretical») war. War, characterized by «warfare-style insurgency»: revolution, revolt, insurrection, riot, sabotage, espionage, clandestine terror partisanship (guerilla), military and political banditry, provocations and propaganda agitation and other various ways breakage cultures, structures, people, military expansion, etc. The major components of the mode of being terrorists, in our view, is pronounced destructiveness, authoritarianism, a sense of exclusivity, the dominance orientation group ethos, «theatricality».

Proved that war and terrorism on the one hand, symbiotically related, and he and the other uses the phenomenon of violence to achieve their goals, in fact, in terms of new forms of armed struggle, including «hybrid war» terrorists are net succinct participants of the war, along with legal and illegal armed groups, security forces, guerrillas, bandits and others. on the other hand, methods of warfare and the war of terrorists conduct completely distorts the phenomenon of war, which operates within the framework of international law.

Key words: war, transformation of war, «hybrid warfare», mutiny-war, terrorism.